

ZAGROŻENIA BEZPIECZEŃSTWA PAŃSTWA

dr hab. Ryszard CHROBAK
Wydział Bezpieczeństwa Narodowego AON

płk dr hab. Marek KUBIŃSKI
Wydział Bezpieczeństwa Narodowego AON

Abstract

Due to its geopolitical situation, Poland functions in the particular environment implying constraints which can be more or less accurately forecasted. The responsibility of those who have the state security at heart must aim at building mechanisms able to detect the chances and mechanisms limiting the threats in the future. As in any system, also in the state the most important element are people, that is the society. In this context, in order to prepare this society, in the best possible way, to new situations, it seems appropriate to forecast possibly the most accurately the challenges and threats it faces.

The hostile elements existing in the environment, with their new destructive capabilities, also in the virtual reality, force us to attentively analyse motives and strategies of their activity in order not to allow for the situations threatening our national interests.

Key words – challenges, threats, national security, internal security, terrorism, cyberterrorism, military threats, media, security education, transnational organised crime.

Uwarunkowania zmian w środowisku bezpieczeństwa narodowego i międzynarodowego we współczesnym świecie wskazują, iż w istocie świat staje się coraz bardziej wolny od zagrożeń wybuchu konfliktu globalnego. Obniżający się poziom zagrożeń konfliktem globalnym powoduje w pewnym stopniu wyzwolenie innych zagrożeń, które w świecie bipolarnym były uważane za drugorzędne. Współcześnie jak i w dającej się przewidzieć przyszłości poziom bezpieczeństwa państwa nie jest mierzony tylko prawdopodobieństwem zagrożenia militarnego. Stąd za zasadne uznaje się podjęcie problemów zapewnienia własnego bezpieczeństwa w różnych stanach funkcjonowania państwa. Zasadność powyższej tezy wynika nie tylko ze zmian we współczesnym świecie, ale przede wszystkim z obowiązków prawnych państwa w zakresie zapewnienia sobie warunków do przetrwania i rozwoju na arenie międzynarodowej w każdych okolicznościach. Pojęcie bezpieczeństwa zawiera w sobie desygnaty związane z wszelkimi sferami życia społecznego człowieka i państwa. Zagrożenia są immanentną częścią naszego życia i nie można ich wy-

eliminować, a tylko doprowadzić je do poziomu społecznie akceptowanego lub do poziomu gotowości do ich: neutralizacji, likwidacji lub zorganizowanego przeciwstawienia się ich negatywnym skutkom. System bezpieczeństwa państwa musi zatem być wydolnym i sprawnym instrumentem polityki państwa do zapewnienia suwerenności i nienaruszalności terytorialnej oraz powinien utrzymywać gotowość do przeciwstawienia się wszelkim zagrożeniom bez względu na oceniane prawdopodobieństwo ich powstania.

Przełom lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych zapoczątkował w Polsce proces zmierzający do przewartościowania postrzegania zagrożeń w wielu dziedzinach dotyczących bezpieczeństwa państwa. Zmiany polityczno-ustrojowe, zwane przez wielu polityków rewolucją państw Europy Środkowo-Wschodniej, były jednym z najistotniejszych czynników rozpadu sił na świecie, który spowodował, że zniknął jego bipolarny podział. Nie oznacza to jednak, że problem bezpieczeństwa państwa staje się mniej istotny. Wręcz przeciwnie, należy jednak do niego podejść w sposób odmienny, tzn. uwzględnić nowe uwarunkowania geopolityczne Polski. Ponadto, będąc już członkiem NATO, powinniśmy starać się być atrakcyjnym sojusznikiem, wносить własny wkład w przebudowę dotychczasowego ogólnoeuropejskiego systemu bezpieczeństwa. O bezpieczeństwie można mówić jako o kategorii wielowymiarowej, może być rozpatrywane w stosunku państwa do obywateli i ich wspólnoty; w sieci współzależności między państwami; w ramach czynników życia międzynarodowego oraz wobec nadrzędnych norm moralnych i prawa międzynarodowego.

Jak w każdym systemie, tak i w tym najbardziej skomplikowanym, jakim jest państwo, najważniejszym elementem są ludzie, czyli społeczeństwo i w tym kontekście, w celu jak najlepszego przygotowania tegoż społeczeństwa do nowych często trudnych i zaskakujących sytuacji, konieczne jest zweryfikowanie niektórych obszarów aktualnego stanu świadomości obywatelskiej. Główne dziedziny działalności ludzkiej, takie jak handel, komunikacja, kultura i finanse, nie wspominając o plagach społecznych – narkomania, przestępczość, epidemie, terroryzm – coraz częściej przekraczają granice narodowe i narodową suwerenność. W tych dziedzinach następuje więc ciągła globalizacja instytucji i zagrożeń. Jeżeli dodamy do tego odradzający się nacjonalizm, jako potężną i bezwzględną siłę, łatwo dostrzeżemy wyzwania, jakie obecnie stoją przed organizacjami czuwającymi nad bezpieczeństwem.

Przed współczesną edukacją obywatelską stoją zadania polegające na wyposażeniu społeczeństwa w odpowiedni zasób wiedzy i umiejętności, pozwalający na organizację skutecznej ochrony i obrony indywidualnej i zespołowej przed skutkami różnorodnych zagrożeń, oraz prowadzenie skutecznej akcji ratunkowej, a także niesienie pomocy osobom znajdującym się w niebezpieczeństwie.

Gdy w starożytnej Grecji zapytano Taukidydesa z Aten, *kiedy sprawiedliwość zamieszka w Atenach?* – odparł, że dopiero wtedy, kiedy każdy obywatel, którego nie dotknęło przestępstwo, będzie tak samo oburzony tym faktem, jak ten, który

został pokrzywdzony w wyniku przestępstwa. Ta sentencja przetrwała kilka tysięcy lat i współcześnie ciągle jest aktualna, choć pojęcie bezpieczeństwa na przestrzeni kilku wieków ulegało zmianie. W różnych ustrojach państwowych i różnych okresach historycznych różnorodnie je pojmowano. Zadawano także dodatkowe pytanie, jak postępować, aby zapewnić bezpieczeństwo sobie i swoim najbliższym. Te poszukiwania, co warto podkreślić, trwają do dzisiaj¹.

Bezpieczeństwo nie jest bowiem zjawiskiem statycznym, ale ewoluującym, zmieniającym się wraz z rozwojem cywilizacji, zmieniającym Analiza celów oraz przebiegu wielu powojennych konfliktów zbrojnych, pozwala dostrzec pewną prawidłowość, która mieści się w stwierdzeniu, że poprzedzające je zagrożenia z reguły nie mają tylko jednej przyczyny. Ich źródła są raczej splotem wielu nieuregulowanych kwestii, np. o charakterze ekonomicznym, terytorialnym, psychologicznym, etnicznym, religijnym, politycznym, ekologicznym, czy też wojskowym. Z wymienionych przyczyn wyłania się szeroki wachlarz nierozwiązanych problemów, z którymi społeczność międzynarodowa weszła w XXI wiek. To właśnie one będą destabilizować sytuację międzynarodową, urzeczywistniać zagrożenia i stanowić zarzewie konfliktów.

Pogłębiające się dysproporcje rozwojowe tworzą podziały. W skali globalnej zarysowuje się różnica pomiędzy bogatą Północą, a biednym Południem. W skali regionalnej – w Europie, między bogatym Zachodem, a biednym Wschodem. Narastanie owych dysproporcji może stać się źródłem konfliktów zbrojnych. Przy czym konflikty takie mogą mieć różny zakres i stosowane mogą być różne sposoby militarne osiągnięcia założonych celów. Wymusza to na nas konieczność baczniego analizowania przyczyn tych konfliktów i prognozowania symptomów zagrażających naszym narodowym interesom. Stąd też jedną z zasadniczych przyczyn zmian w zakresie edukacji obywatelskiej są nowe wyzwania i zagrożenia.

Częstą praktyką jest zamienne używanie tych terminów, co powoduje pewne nieścisłości². Na problem ten wskazuje również B. Balcerowicz³, wyjaśniając, że *wyzwanie* to sytuacja nowa i trudna, wymagająca określenia odzewu i podjęcia stosownych działań. Wyzwanie może być groźne lub zawierać pewien rodzaj zagrożenia, lecz nim być nie musi. Natomiast *zagrożenie* to sytuacja, w której pojawia się zwiększone prawdopodobieństwo powstania stanu niebezpiecznego dla otoczenia⁴.

Zagrożenia mogą pojawiać się w obszarach militarnych i niemilitarnych. Szczególną kategorią nowych zagrożeń są działania terrorystyczne wymuszające realizację szeregu przedsięwzięć, w których coraz częściej biorą udział osoby niewalczące (ludność cywilna).

¹ Zob. A. Urban, *Bezpieczeństwo społeczności lokalnych*, Warszawa 2009, s. 11.

² Por. B. Szulc, *Wpływ zagrożeń na teorię walki*, p.k. *Zagrożenia*, AON, Warszawa 2003, s. 14.

³ B. Balcerowicz, *Pokój i nie-pokój na progu XXI wieku*, Warszawa 2002, s. 185.

⁴ *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, BPII MON, Warszawa 1966, s. 117.

*Strategia bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej*⁵ z 2007 roku wskazuje, że zagrożeniem dla Europy, w tym i dla Polski, jest zorganizowany terroryzm międzynarodowy. Polska musi się liczyć z możliwością działań skierowanych przeciwko niej w związku z udziałem w kampanii antyterrorystycznej. Nie można wykluczyć akcji odwetowych będących konsekwencją prowadzonych przez NATO, Stany Zjednoczone lub UE działań przeciwterrorystycznych. Szczególnym zagrożeniem dla polskich podmiotów, realizujących zadania poza granicami państwa, są działania zbrojne prowadzone przez ugrupowania terrorystyczne na obszarze odpowiedzialności Polskich Kontyngentów Wojskowych.

Mimo dość powszechnej zgody co do charakteru współczesnych zagrożeń, trudno jest o jednolity pogląd wyrażany przez gremia wojskowo-polityczne, dotyczący klasyfikacji tych zagrożeń. Oprócz coraz powszechniej stosowanego podziału na: zagrożenia pokojowe, zagrożenia kryzysowe i zagrożenia wojenne, z ocen literatury przedmiotu można wyróżnić dwa: militarne i niemilitarne⁶. Do zagrożeń militarnych najczęściej zalicza się: wojnę i agresję zbrojną, kryzysy i konflikty lokalne, nadmierną koncentrację potencjału militarnego, rozprzestrzenianie broni masowego rażenia; zaś do niemilitarnych: międzynarodowy terroryzm, zorganizowaną przestępczość, klęski żywiołowe i ekologiczne, nielegalną migrację ludności.

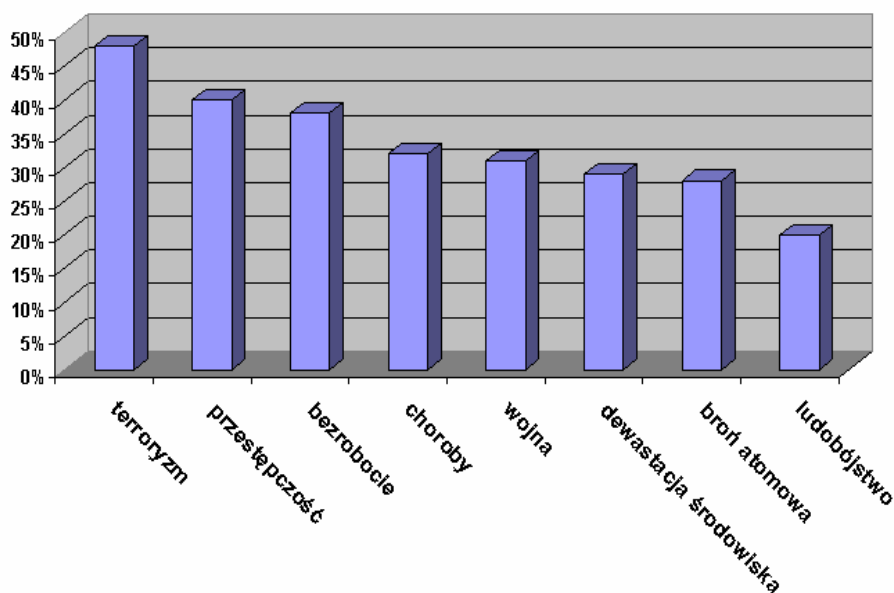
Położenie geopolityczne Polski oraz trudności ekonomiczne państw postradzieckich powodują, że przez nasze terytorium przebiegają główne kierunki działania międzynarodowej przestępczości zorganizowanej, w tym głównie przemytu towarów nielegalnego pochodzenia czy też np. narkotyków.

W ostatnim okresie ważnym zagrożeniem jest niekontrolowany przepływ technologii nuklearnej i materiałów rozszczepialnych. Jest to tym bardziej niebezpieczne, że mogą znaleźć się w posiadaniu państw powiązanych z organizacjami terrorystycznymi.

Badania CBOS-u wskazują, że, zdaniem Polaków, wśród nieszczęść, które światu przyniósł XXI wiek, prym wiodą terroryzm, przestępczość zorganizowana i bezrobocie (rys. 1).

⁵ *Strategia bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa, listopad 2007.

⁶ B. Szulc, *Wpływ zagrożeń ...*, s. 17.

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań CBOS-u, przeprowadzonego na reprezentatywnej próbie 2089 dorosłych Polaków, opublikowane w 2008 roku

Rys. 1. Źródła zagrożeń bezpieczeństwa Polaków

Konsekwencją naszego przystąpienia do Unii Europejskiej jest swoboda przemieszczania się obywateli różnych narodowości na terytorium UE. Już teraz Polska staje się siedzibą instytucji i przedstawicielstw międzynarodowych, a te z kolei mogą stać się obiektami zamachów terrorystycznych. Narażone na tego typu działania mogą być również nasze placówki dyplomatyczne i nasi obywatele przebywający za granicą. Wprawdzie do działań zapobiegających takim zagrożeniom przewidziane są specjalnie wyszkolone i wyposażone jednostki policyjne poszczególnych państw, to jednak postępujące nasilanie się takich zjawisk może doprowadzić do konieczności wzmocnienia działań tych sił poprzez użycie sił wojskowych w akcjach ratunkowych (ewakuacji polskich obywateli) czy też ochronno-obronnych (np. przeciwko atakom na polskie placówki dyplomatyczne). W relacjach międzynarodowych terroryzm⁷ jawi się jako wysoce atrakcyjny, z punktu widzenia organizatorów takich działań, sposób osiągnięcia celów sprzecznych z żywotnymi interesami innych państw. Terroryzm staje się instrumentem konfrontacji międzynarodowej, jest skuteczną „bronią” słabszego wobec silniejszego.

⁷ Warta przytoczenia jest definicja terroryzmu opracowana przez Departament Obrony Stanów Zjednoczonych. Wedle niej terroryzm to: bezprawne użycie – groźba użycia – siły czy przemocy wobec osoby lub mienia, aby zastraszyć rząd czy społeczeństwo, często dla osiągnięcia celów politycznych, religijnych lub ideologicznych.

Podkreślenia wymaga fakt, że ponad połowę ofiar wszystkich aktów terrorystycznych przeprowadzonych w ostatnich latach stanowią osoby cywilne, najczęściej przypadkowe.

Działaniom terrorystów sprzyjają niewątpliwe środki masowego przekazu. Poprzez przekaz prasowy, radiowy, a przede wszystkim telewizyjny, jednostkowy akt przemocy staje się sprawą publiczną⁸. Uogólniając znaczną ilość definicji terroryzmu w sposób najbardziej lapidarny można przyjąć, że „terroryzm jest to akt przemocy zaplanowany tak, aby zwrócić uwagę i dzięki zdobytemu rozgłosowi przekazać odpowiednie przesłanie”⁹.

Strategia terroryzmu jest strategią opartą na komunikacji, należy jednak mieć świadomość, że platformą tej komunikacji są nie tylko oficjalne media masowe, ale także wielorakie metody przekazu w Internecie, który pozwala na uzyskanie światowego zasięgu przy minimalnych nakładach finansowych. Lawinowy rozwój globalnej sieci, coraz większa przepustowość, zmniejszające się koszty, stopniowo uczyniły strony internetowe jednym z głównych narzędzi komunikacji terrorystycznej. Dzięki Internetowi możliwości przekazu treści propagandowych i oddziaływania na społeczeństwo są wręcz nieograniczone. Nie można ocenzurować Internetu, co sprawia, że siła jego przekazu i zawarte w nim możliwości wpływu na postawy społeczne są dużo większe niż telewizji, gdzie wciąż istnieje autocenzura dziennikarska i odgórne regulacje prawne uniemożliwiające zaprezentowanie pełnej skali danego dramatycznego wydarzenia. Stacje telewizyjne wzbraniają się często przed pokazywaniem najbardziej brutalnych wydarzeń, jednak w żaden sposób nie dotyczy to Internetu. Bez większego wysiłku każdy, kto dysponuje dostępem do sieci, może połączyć się z odpowiednim portalem i obejrzeć najbardziej drastyczne sceny, np. egzekucje zakładników. W Internecie można również znaleźć inne produkcje filmowe terrorystów, np. nagrania z ataków i zamachów bombowych. Wiele z tych filmów to długotrwałe (nawet do kilkunastu minut) produkcje, z podkładem muzycznym i odczytywanymi przez lektora propagandowymi bądź religijnymi hasłami, przypominające w swej formie znane na Zachodzie teledyski. Mając na uwadze rozległy zasięg Internetu, powszechny dostęp do niego oraz jego niekontrolowaną treść, możliwości propagandy i gromadzenia zasobów finansowych są niezmiernie duże. Można przyjąć, że Internet staje się dominującą formą przekazu wiadomości¹⁰.

Badanie RFE/RL The Al-Qaeda Media Nexus skoncentrowała się na układzie relacji między mediami mającymi związek z Al-Kaidą oraz zbrojnymi grupami w Iraku i Afganistanie. Daniel Kimmage, twórca badań, twierdzi, że Internet stał się zasadniczym narzędziem tej ponadnarodowej organizacji do propagowania

⁸ Dochodzi często do zjawiska określanego przez Amerykanów jako: „CNN-nizacją świata”, tj. obracania się polityków w sferze faktów medialnych, a nie rzeczywistych. Jeszcze dobitniej znaczenie mediów podkreślili H. i A. Tofflerowie pisząc, iż (...) *niektóre z najważniejszych walk dnia jutrzejszego rozegrają się w dziedzinie mediów.*

⁹ Zob. T.R. Aleksandrowicz, *Terroryzm międzynarodowy*, Warszawa 2008, s. 21.

¹⁰ Tomasz Goban-Klas, *Media i terroryści*. Kraków 2009, s. 198–199.

swojego przesłania. W 2007 roku autor ten zebrał materiały z sieci będące więzią medialną Al-Kaidy. Okazuje się, że organizacja ta zabrania swoim zwolennikom tworzenia treści we własnym zakresie, ponieważ boją się utraty kontroli, obnażenia wewnętrznych podziałów i poróżnień. Umieszczane przekazy mają swój szablon, na górze strony widnieje logo grupy, która przygotowała materiał, a na dole logo grupy, która wideo wyprodukowała. Internet ze względu na to, że jest elastyczny i wszechstronny, stał się więc wielką światową siecią pozwalającą prowadzić swobodną dyskusję fanatykom na skalę międzynarodową¹¹.

Dokonując analizy otoczenia wewnętrznego i zewnętrznego państwa w kontekście potencjalnych zagrożeń bezpieczeństwa państwa, autorzy nie mogli pominąć cyberterroryzmu, którego ofiarą może paść każde państwo wykorzystujące przestrzeń wirtualną, a więc bez wątpienia także i Polska.

Analizę pojęcia cyberterroryzmu celowo jest zaprezentować na tle dość powszechnego podziału zjawisk terrorystycznych, tj.:

- terroryzm klasyczny;
- superterroryzm (czyli nuklearny, biologiczny i chemiczny);
- cyberterroryzm.

Kategoria trzecia – cyberterroryzm – według badaczy dzieli się jeszcze na podkategorie dające możliwość umiejscawiania zdarzeń związanych z przemocą i atakiem w wymiarze informacyjnym. Należą do nich: aktywizm, hakytywizm oraz cyberterroryzm. Aby uniknąć niejasności z powodu zawierania się pojęcia cyberterroryzm w samym sobie przyjęto, że istnieją trzy równorzędne problemy będące zagrożeniem bezpieczeństwa informacyjnego państwa, niemające cech konfliktu międzynarodowego:

- aktywizm: czynności nastawione na porozumiewanie się i koordynację akcji podejmowanych przez organizacje posługujące się tym narzędziem. Obejmują one podgrupy takie jak – zbieranie informacji, publikacja, dialog, koordynacja działań, lobbying;

- hakytywizm: połączenie działań przestępczych z aktywizmem, zawiera w sobie nieposłuszeństwo obywatelskie w odniesieniu do Sieci. Wyróżnia się – wirtualne okupacje, blokady, bomby e-mail, włamanie na strony Web oraz do komputerów, wirusy komputerowe i robaki;

- cyberterroryzm: pojęcie na styku cyberprzestrzeni i terroryzmu. Różni się od hakytywizmu tym, że celem jego działań jest zadanie możliwie dużych szkód przeciwnikowi, włącznie z ofiarami ludzkimi. Do najważniejszych sposobów ataków cyberterrorystycznych należą – bomby logiczne, konie trojańskie, chipping, spoofing, hijacking, sniffing, DOS, receptor van Erycka, flooding, spamming¹².

Jak już wyżej nadmieniono, nie ulega wątpliwości, że sieć komputerowa w dzisiejszych czasach jest „krwiobiegiem” każdego nowoczesnego kraju, jest

¹¹ Tamże, s. 202.

¹² K. Liedel, *Bezpieczeństwo informacyjne w dobie terrorystycznych i innych zagrożeń bezpieczeństwa narodowego*, Toruń 2005, s. 35–40.

podstawą niezakłóconego działania właściwie wszystkich sfer funkcjonowania państwa, ale przede wszystkim jego bezpieczeństwa. Na podstawie powyższego można przyjąć za Glennem Buchanem że istnieją rozmaite powody, które mogą skłonić terrorystów do ataków w cyberprzestrzeni:

- koszty regularnych działań zbrojnych są nieporównywalnie wysokie w zestawieniu z kosztami działalności za pomocą Internetu. Obecnie większość społeczeństwa posiada swoje własne komputery, więc aby dokonać cyberataku, wystarczy mieć tylko dostęp do sieci i trochę umiejętności;
- atak można zrealizować z każdego miejsca na planecie, mającego dostęp do Internetu. Następuje zatarcie barier między tym co państwowe, prywatne, komercyjne i wojskowe. Nie wiadomo skąd pochodzi atak oraz kto za tym stoi;
- akcje są nagłe i nieprzewidywalne, pokrzywdzony się ich nie spodziewa, jest nieświadomy niebezpieczeństwa i nieprzygotowany do jego odparcia;
- anonimowość niewątpliwie daje możliwość manipulowania informacją, powoduje utrudnienia związane z odparciem ataku przez państwo i z budową koalicji;
- istnieje minimalne ryzyko wykrycia gotowego ataku, nie znamy również intencji atakującego;
- większy efekt propagandowy oraz uznanie opinii publicznej daje sparaliżowanie systemu wrogiego państwa niż agresja na niewinnych ludzi¹³.

Intensywnie ewoluuje przestępczy cyberterroryzm skierowany przeciw bankom i biznesowi. Jako przykład można podać zamach na sieć teleinformatyczną w 1995 roku we Frankfurcie. Wtedy zablokowane zostało działanie serwerów giełdowych. Doświadczenia wskazują, że współcześnie nie jest dużym problemem wyszkolenie stosownej ilości hakerów, których celem może być zmasowany atak na serwery obsługujące takie dziedziny, jak: finanse, transport, komunikacja, medycyna, energetyka czy obrona narodowa¹⁴.

Tematem ściśle wiążącym się z cyberterroryzmem są wojny internetowe. Pod tym pojęciem należy rozumieć „(...) akcje, mające na celu zakłócenie działania, uszkodzenie lub zniszczenie oprogramowania, komputerów lub sieci informacyjnych jakiegoś państwa bądź organizacji, dokonane przez aktorów niepaństwowych, w odpowiedzi na podobny atak przeprowadzony przez innych aktorów niepaństwowych. Wojny internetowe są przeniesieniem realnego konfliktu lub napięcia do cyberprzestrzeni, gdzie dochodzi do wirtualnego starcia. Udział w nich biorą mniej lub bardziej zorganizowane grupy hakerów, ale także cyberterrorysty¹⁵. W praktyce przedmiotem ich zainteresowania są: oprogramowanie, sieci komputerowe rządu, organizacji użyteczności publicznej, wojska oraz firm, dlatego też działania takie mogą w decydujący sposób przyczynić się do obniżenia poziomu bezpieczeństwa narodowego.

¹³ A. Bógdał-Brzezińska, M. Gawrycki, *Cyberterroryzm i problemy bezpieczeństwa informacyjnego we współczesnym świecie*, Warszawa 2003 s. 88–89.

¹⁴ Tamże, s. 231.

¹⁵ A. Bógdał-Brzezińska, M. Gawrycki, wyd. cyt., s. 164.

Reasumując, zjawisko cyberterroryzmu może być zawsze bardzo groźnym, politycznie motywowanym aktem agresji na komputery, sieci lub systemy informatyczne każdego państwa – albo w celu zniszczenia jego infrastruktury, albo zastraszenia i wymuszenia na rządzie decyzji lub działań zgodnych z wolą organizacji terrorystycznej.

Kolejnym niezwykle groźnym zagrożeniem, któremu nasze państwo musi się stanowczo i skutecznie przeciwstawiać, jest transnarodowa przestępczość zorganizowana.

To właśnie na naszym terytorium ścierają się ze sobą, walczące o strefy wpływów i kanały przetrwania, międzynarodowe grupy przestępcze, w tym zwłaszcza grupy mafijne ze Wschodu. Jesteśmy krajem tranzytowym, a coraz częściej też i docelowym, migracji uchodźców, głównie Azjatów. Jednym z wymagań Unii Europejskiej, skierowanym pod naszym adresem, jest uszczelnienie granicy wschodniej przed niekontrolowanym przepływem osób i towarów. Praktycznym wyrazem wypełniania tych zobowiązań jest zwiększenie ilości placówek Straży Granicznej oraz wprowadzenie obowiązku wizowego dla naszych sąsiadów ze Wschodu. Zabiegi te powinny w istotny sposób ograniczyć transnarodową przestępczość zorganizowaną, nie tylko na terytorium Polski, ale także w całej Unii Europejskiej. Przestępczość zorganizowana nie daje się w sposób prosty zdefiniować i nie poddaje się prostym schematom, często w środowisku badaczy generuje problemy i kontrowersje. Jest to bowiem zjawisko skomplikowane, różnorodne i zmienne w formie, obejmujące wiele sfer życia publicznego, ciągle ewoluujące, dynamiczne.

W sposób najbardziej lapidarny transnarodową przestępczość zorganizowaną można określić jako zjawisko kryminalne występujące w skali międzynarodowej, którego nie można ściśle ograniczyć stanem faktycznym przestępstwa. Obejmuje ona zbiór poszczególnych przestępstw, złożoną postać społecznych zachowań. Nie jest zjawiskiem wcześniej nieznanym, występowała w wielu krajach, w różnej formie, a przedmiotem jej zainteresowań były różne obszary życia społeczno-ekonomicznego¹⁶.

Międzynarodowa przestępczość zorganizowana jest w literaturze przedmiotu określana mianem „new risks” (nowego ryzyka) albo „non-traditional risks (nietradycyjnego ryzyka), stwarzającego zagrożenie dla bezpieczeństwa obywateli, całych państw a także ładu międzynarodowego. Zagrożenia jakie stwarza to zjawisko nie są zagrożeniami bezpośrednimi i łatwo zauważalnymi, wręcz przeciwnie niezwykle trudno dostrzec jej działania i ocenić skalę jej oddziaływania na bezpieczeństwo państw i systemu międzynarodowego¹⁷. B. Hołyst zalicza przestępczość zorganizowaną do czynników wprowadzających chaos w społeczeństwach poprzez zakłócenia równowagi systemów społecznych, ich spójności, przyczyniając się do destabilizacji. Działają wbrew ładowi społecznemu pod względem gospodarczym,

¹⁶ Por. http://www.wikipedia.org/wiki/Przestępczość_zorganizowana, stan na 30.01.2012 r.

¹⁷ Por. R. Zięba (red.), *Bezpieczeństwo międzynarodowe po zimnej wojnie*, Warszawa 2008, s. 29.

prawnym, moralnym¹⁸. Źródłem zagrożenia bezpieczeństwa ze strony grup przestępczych jest już sam fakt prowadzenia przez nie nielegalnej działalności, a więc naruszania na szeroką skalę dóbr chronionych prawem. Dużo groźniejsze dla systemu bezpieczeństwa państw są natomiast długofalowe skutki aktywności transgranicznej przestępczości zorganizowanej, których źródeł należy upatrywać w tzw. wtórnym oddziaływaniu grup przestępczych. Biorąc pod uwagę to, iż w wyniku nielegalnej działalności zorganizowane grupy przestępcze osiągają określone korzyści materialne, trzeba założyć także, że zdobyte przez nie zasoby mogą i są wykorzystywane do wpływania na sytuację poszczególnych krajów, ich gospodarek a w konsekwencji także na ich bezpieczeństwo. Uzyskane środki finansowe służą mogą bowiem nie tylko podnoszeniu przez grupy przestępcze efektywności swych działań (zakup lepszej broni i innego sprzętu technicznego, opłacenie wyspecjalizowanych doradców), czy stworzeniu parasola ochronnego (korumpowanie urzędników i funkcjonariuszy aparatu ścigania), ale także – nawet jeśli tego rodzaju skutki nie są przez przestępców zamierzone – destabilizacji sytuacji gospodarczej (wzrost konsumpcji i inflacji wywołany napływem nielegalnych środków finansowych) oraz politycznej państwa (spadek zaufania obywateli do klasy politycznej i organów państwa, wywołany korupcją i brakiem skuteczności w zwalczaniu przestępczości)¹⁹.

Transgraniczna przestępczość zorganizowana także w Polsce przyjmuje bardzo zróżnicowane formy, różne są także jej przejawy i rozmiary aktywności w poszczególnych przedziałach czasowych. Uogólniając, można przyjąć tezę, że ta forma przestępczości jest zjawiskiem bardzo dynamicznym, a jednocześnie nienadającym się do scharakteryzowania na wysokim poziomie ogólności.

Traktując wyżej omówione zagrożenia jako niezwykle realne, z wielkim prawdopodobieństwem wystąpienia, nie można wykluczyć tych, które przy odpowiednich czynnikach sytuacyjnych w otoczeniu zewnętrznym państwa mogą przerodzić się w zagrożenia militarne. Dlatego też zasadne wydaje się stwierdzenie, że dla dokonania bilansu potencjalnych zagrożeń bezpieczeństwa państwa konieczne jest przybliżenie przyczyn powstawania zagrożeń militarnych w naszym otoczeniu zewnętrznym. Dokonane w tym kontekście analizy literatury przedmiotu wskazują, że do przyczyn tych można zaliczyć:

- nierównomierny rozwój gospodarczy;
- roszczenia terytorialne i problemy etniczne;
- międzynarodową przestępczość zorganizowaną;
- fundamentalizm religijny.

Na szczególną uwagę w opinii autorów jako źródło zagrożeń zasługuje *fundamentalizm religijny*²⁰, a w szczególności rozprzestrzeniający się pod kilkoma po-

¹⁸ Por. Hołyst B.: *Kryminologia, wydanie IX rozszerzone*, Warszawa 2007, s. 414.

¹⁹ <http://przestepczoscorganizowana.pl/index.php?go=13>, stan na 30.01.2012 r.

²⁰ *Fundamentalizm religijny* jest to dążenie do podporządkowania regułom religijnym wszystkich dziedzin życia człowieka i społeczeństwa i obwarowanie ich prawem wykonalności egzekwowanym przez instytucje państwowe.

staciami – tzw. „wojujący Islam”. Jego konsekwencją są konflikty wyzwolenicze, w których przynależność do wspólnoty wyznaniowej podnosi morale walczących stron. Przejawem walczącego islamu może być terroryzm w krajach niestabilnych, jak Afganistan czy Pakistan. Także i pozostałe przedstawione wyżej przyczyny mają wpływ na występowanie militarnych i militarno-terrorystycznych²¹ zagrożeń prowadzących do konfliktów zbrojnych. Zagrożenia militarne jako efekt splotu różnych przyczyn mogą doprowadzić do zastosowania przemocy zbrojnej²². W literaturze przedmiotu znaleźć można różne klasyfikacje zagrożeń militarnych. Jednak znaczna część teoretyków wojskowych jest zgodna co do tego, że siły zbrojne można wykorzystać w sposób pośredni i bezpośredni. W związku z tym celowo jest używać podziału na zagrożenia pośrednim i bezpośrednim użyciem sił zbrojnych²³.

Do zagrożeń pośredniego użycia sił zbrojnych można zaliczyć²⁴:

- obecność militarną;
- demonstrację zbrojną;
- szantaż zbrojny;
- prowokacje (incydenty);
- blokady;
- pomoc militarną lub wsparcie destabilizacji wewnętrznej.

Zagrożenia pośrednim użyciem sił zbrojnych wzmaga kryzys w danym regionie, i może, ale nie musi, wymagać reakcji militarnej ze strony społeczności międzynarodowej.

W bezpośrednim użyciu sił zbrojnych mogą występować takie formy, jak:

- interwencja zbrojna;
- zbrojne starcie graniczne;
- uderzenie o charakterze dywersyjnym;
- konflikty zbrojne o ograniczonej skali;
- regularna operacja zaczepna.

Z formami bezpośredniego użycia sił zbrojnych wiążą się dwa typy konfliktów zbrojnych²⁵:

- konflikty lokalne o małej i średniej intensywności²⁶;
- wojny na dużą skalę.

Z naszego położenia, w tym głównie faktu, iż jesteśmy „państwem granicznym” sojuszu, wynika, iż najbardziej prawdopodobnym konfliktem zbrojnym w naszym bliskim otoczeniu może być konflikt lokalny o małej i średniej inten-

²¹ Termin *zagrożenia militarno – terrorystyczne* za S. Dworecki, T. Kęsoń, M. Kulisz, *Współczesne konflikty zbrojne (aspekt prognostyczny)*, Warszawa 1998, s. 114.

²² P. Sienkiewicz, *Wystarczalność obronna*, Warszawa, 1996, s. 59–60.

²³ B. Balcerowicz, *Obronność państwa średniego*, Warszawa 1997, s. 75.

²⁴ S. Dworecki, *Prognoza obronności Polski do 2010, p.k. Gamma*, Warszawa, 1994.

²⁵ *Ocena i prognoza zagrożeń polityczno – militarnych RP oraz właściwości przyszłych działań wojennych*, Warszawa 1992, s. 71–80, 115–116.

²⁶ W literaturze zachodniej określane jako: „low-intensity conflict”.

sywności, którego celem będzie aneksja części spornego terytorium. Jak wynika z dotychczasowych analiz badanego problemu, taki właśnie konflikt jest najbardziej prawdopodobny i to zarówno na terenie naszego kraju, jak i w innym obszarze odpowiedzialności obronnej sojuszu.

Wiele wskazuje na to, że w konflikcie lokalnym o małej i średniej intensywności, warunkiem sukcesu agresora będzie osiągnięcie celu zanim strona zaatakowana i jej sojusznicy zdążą podjąć skuteczne środki przeciwdziałania. Nastąpi to wtedy, gdy agresor uzyska zaskoczenie, dobierając czas, kierunek lub siłę uderzenia. Przy czym cel agresji²⁷ będzie determinował sposób użycia sił i środków²⁸.

Ponadto możliwości środków ogniowych będących w wyposażeniu państw byłego ZSRR, w tym zwłaszcza Rosji z obszaru Kaliningradu, pozwoliły określić szacunkowe zasięgi oddziaływania na nasze terytorium. Ich analiza skłoniła do kolejnego wniosku, że państwa te są w stanie wykonać uderzenia lotniczo-rakietowe na nasz kraj bez fizycznego naruszania granicy państwowej.

Określenie celu agresji zbrojnej, charakterystyka ilościowa sił i środków oraz ich zasięgów oddziaływania upoważniły do nakreślenia prawdopodobnego sposobu działania potencjalnego agresora, które może przebiegać w następujących etapach:

1. Doprowadzenie do incydentów zbrojnych²⁹.
2. Uderzenie i opanowanie spornego terytorium.
3. Utrzymanie spornego terytorium.
4. Umędzynarodowienie sporu i „wpełznięcie” w długotrwałe rokowania.

Analiza doświadczeń historycznych i opinii teoretyków wojskowych wskazują na to, że narastanie zagrożeń może trwać nawet kilka lat. W tym okresie może dochodzić do zbrojnych incydentów granicznych i uaktywnienia się grup przestępczych (rabunkowych) dokonujących napadów na ludność obszarów przygranicznych. Wykorzystując działania grup dywersyjnych, agresor dążył będzie do przeniknięcia w głąb spornego terytorium w celu spowodowania zamieszania i spustoszeń w funkcjonowaniu infrastruktury, paraliżowania systemu administracyjnego danego regionu. Powyższe działania agresora, jak i inne, będą miały charakter prowokacyjny lub dywersyjny.

Działalność prowokacyjna będzie miała na celu wciągnięcie państwa w konflikt zbrojny lub obciążenie go odpowiedzialnością za jego wywołanie. Cele te mogą być realizowane poprzez:

- ataki terrorystyczne;
- zbrojne powstanie;

²⁷ Agresja zbrojna – użycie przez państwo siły zbrojnej przeciwko suwerenności, integralności terytorialnej lub niepodległości politycznej innego państwa lub w inny sposób sprzeczny z Kartą narodów Zjednoczonych, J. Marczak, J. Pawłowski, *O obronie militarnej Polski przelotem XX i XXI wieku*, Warszawa 1995, s. 216.

²⁸ W. Lidwa, *Współdziałanie w walce lądowej*, Toruń 2000, s. 14.

²⁹ Incydent zbrojny – zamierzone naruszenie suwerenności państwa (naruszenie granicy). Por. R. Wróblewski, *Elementy teoretyczne planowania strategicznego obrony narodowej*, Warszawa 1992, s. 17.

- napady na punkty graniczne, obiekty wojskowe, administracyjne;
- celowe naruszanie granicy państwa.

Drugą grupę stanowią działania dywersyjne ukierunkowane na wywołanie paniki, destabilizację życia społecznego, obniżenie morale ludności. W tym celu mogą być prowadzone akcje specjalne, działania przestępcze na zlecenie, przemyt, rozboje czy napady rabunkowe. Mogą być użyte grupy terrorystyczne, jednostki specjalne, grupy zbrojnego podziemia lub pospolite grupy przestępcze³⁰.

Dotychczasowe rozważania dotyczące możliwych do zaistnienia zagrożeń militarnych odnosiły się zasadniczo do bliskiego otoczenia Polski, czyli relacji Polska – nasi sąsiedzi – niebędący członkami Sojuszu. Ponadto nasze jednostki wojskowe, głównie te wytypowane do sił reagowania NATO, mogą być w każdej chwili wezwane do działania w obszarze odpowiedzialności obronnej sojuszu, poza obszarem kraju. Ich użycie w ramach interwencji sojuszniczej może mieć różne, często niekorzystne dla nas konsekwencje i wymagać może stosownych zabiegów w celu ich uniknięcia lub zminimalizowania.

Po pierwsze, powinniśmy na bieżąco oceniać sytuację i prognozować jej rozwój, niezależnie od tego, czy będzie to obszar Polski, czy też inny obszar odpowiedzialności Sojuszu.

Po drugie, interwencja sojusznicza może spowodować różne reakcje ze strony państw (społeczeństw), terytoriów, na których zostanie przeprowadzona lub ze strony państw im sprzyjających. Nie można przy tym całkowicie odrzucić możliwości stosowania pod naszym adresem nacisków politycznych, a nawet podejmowania prób przeprowadzenia akcji odwetowych, głównie poprzez uaktywnienie ugrupowań terrorystycznych do wykonania uderzeń na terytorium Polski, co w konsekwencji może doprowadzić do kryzysu międzynarodowego, a nawet lokalnego konfliktu zbrojnego.

Po trzecie, zaistnieć może konieczność użycia naszych jednostek reagowania w działaniach podejmowanych przeciwko państwom – potencjalnym sponsorom terrorystów.

Przedstawione w niniejszym artykule wybrane zagrożenia i przyczyny powstawania konfliktów, wpływające z bliższego i dalszego otoczenia Polski potwierdzają złożoność oraz zmienność problemu. Przyjęto założenie, iż zagrożenia współczesne, jak i te mogące się pojawić w dającej się przewidzieć przyszłości, nie eliminują zagrożeń militarnych rozpatrywanych w kontekście konfliktu o małej i średniej intensywności.

Zarysowany wyżej obraz zagrożeń stanowi podstawę do określania kierunków zmian w obszarze edukacji obywatelskiej. Wskazane jest w tym miejscu podkreślić znaczące przewartościowania, jakie nastąpiły w tym zakresie.

³⁰ Istotnym zagadnieniem z punktu widzenia samoobrony państwa w obliczu takich działań jest to, iż działalność oddziałów nieregularnych, grup zbrojnych, band, które dokonują zbrojnych ataków przeciwko innemu państwu, zgodnie z art. 3. definicji agresji (rezolucja nr 3314/XXIX z dnia 14 XII 1974 r. w sprawie definicji agresji) uznawane jest jako akt agresji, przeciwko któremu każde państwo ma prawo do samoobrony.

W dokumentach Ministerstwa Edukacji Narodowej stwierdza się, iż „Rola edukacji (...) jest nie tylko przekazywanie społeczeństwu odpowiedniego zasobu wiedzy i przygotowanie go do życia zawodowego w warunkach wolnego rynku, lecz również zmiana mentalności, nawyków i przyzwyczajzeń poprzez wychowanie dla demokracji i przybliżenie pojęcia integracji (...). W równej mierze zatem należy kształcenie nastawić na wyposażenie w praktyczne sprawności i na wykształcenie dyspozycji do życia i służby we wspólnocie”³¹.

W założeniach edukacji narodowej mówi się jednoznacznie o otwarciu na wartości kulturalne Europy i świata. Przyjmując, iż zbliżenia międzynarodowe prowadzą do oddalania groźby wojen na rzecz pokojowego współistnienia i współdziałania między narodami, należy przewartościować istotę, cele, treści, ale też i organizację kształcenia i wychowania.

Mimo że obecnie naszemu krajowi nie zagraża żadne większe niebezpieczeństwo zewnętrzne, a nasze wejście w struktury NATO zdaje się taką ewentualność jeszcze bardziej odsuwać na dalszy plan, to trzeba jednak mieć na uwadze ogromną dynamikę zmian dokonujących się w Europie i na świecie.

Bibliografia

- Aleksandrowicz T.R., *Terroryzm międzynarodowy*, Warszawa 2008.
- Balcerowicz B., *Obronność państwa średniego*, Warszawa 1997.
- Dworecki S., Kęsoń T., Kulisz M., *Współczesne konflikty zbrojne (aspekt prognostyczny)*, Warszawa 1998.
- Dworecki S., *Prognoza obronności Polski do 2010*, p.k. Gamma, Warszawa, 1994.
- Bógdał-Brzezińska A., Gawrycki M., *Cyberterroryzm i problemy bezpieczeństwa informacyjnego we współczesnym świecie*, Warszawa 2003.
- Goban-Klas T., *Media i terroryści*, Kraków 2009.
- Hołyst B., *Kryminologia*, wydanie IX rozszerzone, Warszawa 2007.
- Liedel K., *Bezpieczeństwo informacyjne w dobie terrorystycznych i innych zagrożeń bezpieczeństwa narodowego*, Toruń 2005.
- Leksykon wiedzy wojskowej*, MON, Warszawa 1979.
- Lidwa W., *Współdziałanie w walce lądowej*, Toruń 2000.
- Mały słownik języka polskiego*, PWN, Warszawa 1995.
- Marczak J., Pawłowski J., *O obronie militarnej Polski przełomu XX i XXI wieku*, Warszawa 1995.
- Ocena i prognoza zagrożeń polityczno-militarnych RP oraz właściwości przyszłych działań wojennych*, Warszawa 1992.
- Sienkiewicz P., *Wystarczalność obronna*, Warszawa, 1996.
- Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, BPiI MON, Warszawa 1966.
- Strategia bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa, listopad 2007.
- Szulc B., *Wpływ zagrożeń na teorię walki*, p.k. Zagrożenia, AON, Warszawa 2003.
- Ułasiuk F., *Wychowanie proobronne młodzieży*, „Wojsko i Wychowanie”, 1997, nr 4.

³¹ F. Ułasiuk, *Wychowanie pro obronne młodzieży*, „Wojsko i Wychowanie”, 1997, nr 4, s. 24.

Urban A., *Bezpieczeństwo społeczności lokalnych*, Warszawa 2009.

Wróblewski R., *Elementy teoretyczne planowania strategicznego obrony narodowej*, Warszawa 1992.

Zięba R. (red.), *Bezpieczeństwo międzynarodowe po zimnej wojnie*, Warszawa 2008.